

Smaranda Vultur

Tablou cu martori sau despre poveștile de sub porți

„Poarta cu nasturi”, cum a denumit-o Camelia Mingasson, cea care prin Fundația Kratima va dezvolta un proiect de restaurare și patrimonializare a porții e doar una dintre cele ce atrag privirea prin monumentalitate și ornamentica sofisticată a unui stil istoric eclectic, dominat de *Sécession* în cartierul aflat la limita Elisabetinului cu Iosefinul. Clădirea de la nr. 12, de pe fosta stradă 6 Martie (azi Bulevardul 16 Decembrie 1989) se mai numește din câte am auzit și Casa cu coloane, dar cei care își amintesc de ea, în vreun fel sau altul, văd în amintire poarta de lemn în care se afla o vitrină cu o păpușă îmbrăcată în rochie de mireasă. Flori sau coronite pentru nunți, nasturi îmbrăcați în diverse materiale, cu margini aurii sau argintii, cum mai găsiți pe la taioarele, pardesiurile sau paltoanele din dulapul mamelor sau bunicelor îmbrăcate după moda anilor '60 -'70. Dar mai ales rochița de mireasă încânta privirea copiilor adolescenți ce se grăbeau spre Liceul nr. 10 (fost Nôtre-Dame) sau școlile generale din preajma lui. Unii își amintesc că

pe rochiță erau cusuți nasturi, alții, că seara vitrina era luminată; oricum ar fi fost, era un loc marcat. Se opreau să privească, preocupați foarte puțin sau deloc de ce semnală vitrina, adică de atelierul de sub poartă și de produsele lui, fascinați de spectacolul vizual pe care ea îl oferea și atrași de ceea ce fiecare își putea imagina trecând zilnic pe lângă păpușa mireasă.

Redescoperind-o pe Goldi, fiica proprietarului atelierului semnalat de vitrina din poartă, am sperat o clipă că va găsi în cutiile mari de lemn sau carton de pe dulap, pline ochi cu fotografii sau în albumele de familie pe care le-a răsfoit pentru mine într-o seară de august, când avea multe alte treburi de făcut, poza ei în rochie verde de mătase, făcută cu mătușa, sora tatălui, chiar în fața acelei vitrine. Poza a fost de negăsit, dar povestea s-a rotunjit încet, încet în jurul amintirilor ei. Cum atelierul a fost deschis în perioada comunistă, pe când Goldi era la facultate, adică prin anii '70, nu e de găsit nici vreo altă imagine din vreo formă de publicitate în care să apară vitrina din poartă. În schimb, dacă intri în holul generos al casei, altădată luxos, în care regăsești decorul și stilistica arhitecturală *Art nouveau*, poți observa în colțul scării ce urcă pe stânga, atelierul cu firma lui și chiar și o mică vitrină în care, prinse ca într-un insectar, se mai văd câteva flori de mireasă, o crengiță uscată de brad, câteva flori artificiale, din materiale apretate de diverse culori, albastru cicoare, galben verzui, mov închis, oranj ruginiu, roșu - din acelea pe care și mama mea, născută în 1925, le purta „la ocazii” pe reverul unei bluze sau jachete sau pe gulerul vreunei rochii.

Moda venea, cenzurată însă, adică mai sobră și mai discretă, din interbelic, din moment ce bunica, mama mamei și multe alte doamne care mai mergeau la balurile din oraș din anii '30 aveau prinse la decolteul adânc al rochiilor lungi astfel de flori sau chiar buchețele de flori colorate ce imitau cu îndemânare pe cele adevărate. Buchețelul bunicii apare într-o fotografie înrămată, de studio, care o reprezintă, în plină tinerețe, într-o postură impresionantă, elegantă și grațioasă, în rochie de bal. Mi-l amintesc într-o cutie satinată cu crini regali: era roz - mov și îmi înfundam adânc nasul în el,

pentru că mi se părea că ghicesc printre florile moi de mătase și tul și un discret parfum.

Se știe că memoria amestecă amintiri și imaginație și că e făcută din goluri și plinuri, așa că și povestea pe care o refac din amintirile lui Goldi e o întrețesere, un fel de du-te vino între propriile amintiri și cele ale altora, între ce spune martora principală, fiica lui Hary Goldenberg, proprietarul atelierului și martorii secundari, cei care într-un fel sau altul au interferat cu povestea lui.

Am acceptat de la început, așadar, această indeterminare a poveștii care urmează, merită să ne spună mai multe despre atelierul de articole pentru nunți, flori artificiale și nasturi, dar și de cravate și marochinărie, semnalat de autorizația cu nr. 1/ 1975, înregistrată pe firma aflată încă la intrarea aceluia spațiu de nici doi metri pătrați care adăpostea atelierul. Deși a început ca o experiență de detectiv pe urma întrebării *Cine a fost Hary Goldenberg?* scrierea acestui text a devenit o incursiune în peisajul real și mental al orașului de altădată și în cele din urmă în propria amintire.

Am copilărit pe strada Doja și, parcurgând-o în sensul spre Piața Maria, am observat adesea porțile de lemn cu grilaj de fier la mijloc, mai largi sau mai înguste prin care, apropiindu-te suficient, puteai să vezi culoarele adânci și umbroase deschise spre curțile din spate sau răsucirile spiralate ale scărilor largi ce duc spre etajul superior. Astfel de porți, ce dozează echilibrat raportul între închiderea și deschiderea pe care poarta o afirmă și pune în funcție, contrastează cu cele opace sau cu deschideri prea înalte ca ochiul să poată cerceta ce se află dincolo de ele. Când eram copil porțile și subsolurile întunecate, cu geamuri cenușii sau complet netransparente mă fascinau mai ales prin misterele lor, prin faptul că aveau ceva de ascuns. O poartă cu o vitrină în ea dirijează și ea imaginația spre ceea ce e de văzut dincolo, în interiorul pe care îl semnalează.

Cel mai adesea porțile ascund mistere care se lasă greu explorate. Nu a fost și cazul nostru. Atelierul de sub poartă ar putea fi reconstituit și transformat într-un mic muzeu. Oamenii care l-au făcut, au lucrat în el sau l-

au frecventat nu vor mai putea fi însă niciodată adunați la un loc, altfel decât, poate, într-o fotografie.

Hary Goldenberg nu a fost un meșteșugar prin tradiție. Avea studii superioare de Finanțe și Bănci, făcute la Iași, de unde a venit în Timișoara în anii '46 – '47 pentru a lucra la Banca Comercială Română, pe atunci aflată în Piața Primăriei Vechi sau a Libertății. Provenea dintr-o familie de mici industriași evrei ieșeni, tatăl lui, omorât la Iași în condiții suspecte în timpul războiului, fiind proprietarul a două fabrici de încălțăminte.

La Timișoara, Hary a făcut la început carieră în domeniul pentru care se pregătise (bănci, contabilitate) până când s-a îmbolnăvit și a fost obligat să se pensioneze de boală. Atelierul a fost o mică afacere de familie, pentru că nu avea voie să aibă alți angajați. Acestea erau regulile în perioada comunistă și Goldi își amintește cum mama ei apreta materialele, cum ștanțau nasturii sau imprimau pe cravate imagini cu Roger Moore, la cererea celor care îl știau pe actor din celebrul serial « Sfântul », difuzat în alb negru pe ecranele primelor televizoare din Timișoara prin anii '70. Pentru că, la început dl Goldenberg deschisese un atelier de marochinărie, poșete, curele și cravate, împreună cu Joska Friedman, care a plecat mai târziu în Israel. Toate acestea se petreceau prin anii '60 – '70, când mai trăia doamna Braun, soacra dlui Goldenberg, care a lucrat și ea un timp în atelierul cu nasturi. Aceasta avusese împreună cu soțul ei o celebră bijuterie în Timișoara, pe strada Gojdu (cu intrarea dinspre 6 Martie) unde familia a și locuit o vreme. Edith alias Goldi își amintește multe despre această bunică, o femeie cultivată, care vorbea franceza și germana, pe lângă maghiara pe care o știa ca limbă maternă. Cânta la pian, mergea la operă și concerte și și-a învățat nepoata să facă diferența între autorul unui libret și compozitorul unei opere, examinând-o în joacă din repertoriul interpreților celebri pe care Edith trebuia să îi recunoască împreună cu aria pe care o interpretau.

Dar doamna Braun fusese în tinerețe și o specialistă în evaluarea pietrelor prețioase, fiind singura femeie acceptată la bursa din Zürich în această calitate. Împreună cu soțul ei avea să piardă aurul și diamantele,

atelierul de bijuterii fiind naționalizat și averea confiscată după instalarea comunismului. Mai mult, domnul Braun a făcut și închisoare în acei ani, când un denunț sau simpla suspiciune de a poseda aur te ducea la arestare. Mai târziu avea să deschidă în sistem cooperatist cum se putea atunci, o ceasornicărie tot în Iosefin, acolo unde astăzi se află restaurantul « Casa bunicii », adică tot în perimetrul Pieței foste Küttl, azi Mocioni.

Din tablou lipsește deocamdată soția domnului Hary Goldenberg, fiica adoptivă a familiei Braun, mama lui Edith (Goldi), care avea să provoace mare agitație în familie, când fiind încă elevă de liceu s-a îndrăgostit și apoi s-a căsătorit în 1948 cu Hary Goldenberg. Ea a supraviețuit soțului ei, dispărut în urmă cu 12 ani și ne-ar putea spune probabil încă multe alte lucruri despre Hary și atelierul de sub « poarta cu nasturi » în care a și lucrat. În casa de pe Gojdu, nepoata familiei dr. Pinteș (despre care a scris un reușit roman familial), vecină de apartament cu familia Braun, Liana Gomboșiu îi întâlnea adesea pe Schatzi (alias doamna Goldenberg) și pe fratele ei Öcsi. Doamna Goldenberg e o femeie în pas cu timpurile, din moment ce joacă cărți pe internet cu strănepoata din Germania și călătorește adesea. Am încercat să o urmez la Secusigiu, unde își petrecea vacanța în acest august fierbinte, casă îi iau un interviu, dar pleca la Arad și avea un program foarte încărcat în săptămânile când eu făceam această investigație.

Cam acestea ar fi personajele care ar putea spune mai departe povestea atelierului de sub „poarta cu nasturi”. Aș mai adăuga-o pe prietena mea Getta, prin care am ajuns să reiau legătura cu Goldi. Mi-a trimis o poză din studenție, când frecventau același cerc de prieteni și a apelat la Evi, verișoara lui Goldi din Germania și bună pictoriță pentru a găsi telefonul de care aveam nevoie ca să o contactez pe martora principală a povestirii de față.

Și aș mai deconspira un martor, pe tatăl meu, care, medic fiind, l-a avut pacient pe dl. Hary Goldenberg. Pot izola în amintire o scenă de care multă vreme m-am îndoit: eram împreună cu părinții invitați la aniversarea de 10 ani, cred, a unei fetițe mai plinuțe, cu păr negru lung până la brâu și

creșt în jurul căreia roiau o mulțime de musafiri. Nu văzusem niciodată până atunci o aniversare de asemenea proporții și cu un tort așa de fastuos. Dar, mai ales țin minte ca un eveniment absolut excepțional faptul că am rămas să dormim peste noapte acolo, noi, fetele, și că abia a doua zi dimineața am plecat acasă, pentru ca părinții numeroși să poată petrece și ei în voie până după miezul nopții. Asociaz această aniversare cu numele lui Goldi, dar nimic altceva nu se mai lega în memorie cu ea. Parcă totuși îl văd pe dl. Hary, micuț și agitat, alergând printre oaspeți, vrând să fie atent cu fiecare și să facă fiecăruia o mică plăcere.

« Era un mare familist », îmi spune Goldi despre el. Când am revăzut-o după 50 de ani la o întâlnire comemorativă a Comunității evreiești din Timișoara, unde eram invitată și mi-a spus « eu sunt Goldi », amintirea de mai sus a irupt la suprafață, suspendată oarecum în timpul lung și nediferențiat al unei copilării îndepărtate.

Terminasem discuția cu ea acum o săptămână și, ajunsă acasă cu speranțe mari de a o putea continua, am descoperit cu surpriză o carte de vizită de la o firmă de asigurări pe care erau datele de contact ale lui Edith. Le aveam de la aceeași întâlnire la care mă invitase să îi fiu clientă. Nu știam că am cartea ei de vizită și nu știu cum a ieșit la iveală dintr-o cutie tocmai acum, când reușisem grație ei să mă documentez pentru acest text, parțial încheiat aici. Îmi convine însă această incompletitudine. Poate că cititorii lui o vor putea într-un fel sau altul continua și completa.

Articolul a fost publicat în revista *360° Cultura. Revista Observatorului de politici culturale Timișoara*, nr 2 septembrie 2015